

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA METONIMIYANING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Allayorova Azizaxon Olimjon qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistranti

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕТОНИМИИ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аллаёрова Азизахон Олимжон кизи

*Магистрант Термезского университета экономики и
сервиса*

LINGUOCULTURAL FEATURES OF METONYMY IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Allayorova Azizaxon Olimjon qizi

Master's student at Termez University of Economics and Service

E-mail:

allayorova.aziza@bk.ru

[ru](#)

Orcid: 0009-0008-
9601-7785

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida metonimiyaning lingvomadaniy xususiyatlari va badiiy asarlarda metonimiya va undan foydalanish mahorati tahlili, o'zbek va ingliz yozuvchilari asarlarida ushbu vositaning ishlatilish ushlari o'rganilib, ularning o'ziga xos jihatlari taqqoslanadi.

Kalit so'zlar: metonimiya, ingliz tili, o'zbek tili, taqqoslash tahlili, tilshunoslik vositalari. stilistik xususiyatlar, o'zbek adabiyoti, ingliz adabiyoti, ritorik vositalar, qiyosiy tahlil, atoqli adiblar ijodi va boshqalar.

Аннотация: В статье анализируются лингвистические и культурные особенности метонимии в английском и узбекском языках, мастерство использования метонимии в литературных произведениях, способы использования этого приема в произведениях узбекских и английских писателей, а также сравниваются их отдельные аспекты.

Ключевые слова: метонимия, английский язык, узбекский язык, сравнительный анализ, лингвистические средства, стилистические особенности, узбекская литература, английская литература, риторические приемы, сравнительный анализ, произведения выдающихся писателей и т. д.

Abstract: The article analyzes the linguistic and cultural features of metonymy in English and Uzbek languages, the skill of using metonymy in literary works, the ways of using this technique in the works of Uzbek and English writers, and compares their individual aspects.

Keywords: metonymy, English language, Uzbek language, comparative analysis, linguistic means. stylistic features, Uzbek literature, English literature, rhetorical devices, comparative analysis, works of outstanding writers, etc.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION).

Metonimiya – ikki tushuncha o'rtasidagi yaqinlikka asoslangan o'xshashsiz ko'chim. Metonimiyada biror narsa yoki voqea-hodisaning nomi boshqasiga ko'chiriladi, biroq bu nomlash narsalar o'rtasidagi

o'xshashlikka emas, balki ular o'rtasidagi yaqinlikka, aloqadorlikka asoslanadi. Masalan, "to'rt devor" uy, "to'qilgan qalam" esa yozuvchi mehnatini anglatishi mumkin. Metonimiyalar eng ko'p qo'llaniladigan ko'chim turlaridan biri

hisoblanadi. Shuning uchun ham uni ko'pchilik olimlar o'rgangan va quyidagi turlarga ajratgan. Dunyo tilshunosligida zoomorfik, fitomorfik, antromorfik, ximiomorfik, vegetatomorfik kabi metonimiyalar mavjud. Xususan, Arastu davridan boshlangan metaforologik tadqiqotlar sirasida zamonaviy tadqiq usullari asosida bir til asosida yoki qiyosiy aspektda – turli aspektlarda atroflicha o'rganildi va o'rganilmoqda. Shu o'rinda fitomorfik va fitonimik atamalarini bir-biridan farqlashimiz lozim bo'ladi. Fitonimik Metonimiya deganda faqat o'simlik nomlari asosidagi nom ko'chishlari nazarda tutiladi: chinor (“uzoq umr”), sarv (“qad”), lola (“chiroy”) kabi. Biroq fitomorfik metonimiyada o'simlik nomlari, xususiyatlari, qismlari, hosil, mahsulot nomlarining metaforik qo'llanilishi nazarda tutiladi: danak (“nevara”), ildiz (“ajdodlar”), meva (“farzand”) kabi. Misol uchun: Danagidan mag'zi shirin. Muhabbat mevasi, umring chinordek uzun bo'lsin kabilar [2].

O'zbek yozuvchilarining asarlarida metonimiya ko'pincha milliy an'analar, tabiat va ijtimoiy hayotni ifodalashda qo'llaniladi. Masalan, Abdulla Qodiriy asarlarida metonimiya orqali Toshkentning turli mahallalari va tarixiy joylari bir xil sharoit va muhitni tasvirlash uchun ishlatiladi. Misol sifatida, “O'tgan kunlar” romanida “qora ko'cha” tasviri na faqat geografik joy, balki o'sha davrning qiyinchiliklari va ziddiyatlarini aks ettiradi. Sinekdoxa esa odatda shaxsiy kechinmalarni umumlashtirish yoki xalqning umumiy hissiyotini ko'rsatish uchun ishlatiladi. Masalan, Oybekning “Qutlug' qon” romanida qahramonlarning kichik qismi orqali butun jamiyat holatini ifodalash mumkin.

Ingliz yozuvchilari metonimiya va sinekdoxani ko'pincha shaxsiy va ijtimoiy munosabatlarni tasvirlashda ishlatishadi. Masalan, Charlz Dikkens asarlarida Londondagi ko'chalar va binolar metonimiya vositasida tasvirlanib, shahar aholisi hayoti va ijtimoiy tafovutlarini aks ettiradi [1].

Dikkensning “Oliver Twist” asarida “London” faqatgina geografik joy sifatida emas, balki yirik shahar hayotining murakkabligi va adolatsizliklar ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Sinekdoxa esa ko'pincha shaxsiy tajribalarni umumiyashtirish uchun ishlatiladi. Masalan, Uilyam Shekspirning “Julius Caesar” tragediyasidagi “Lend me your ears”

iborasi xalqning e'tiborini qaratish maqsadida ishlatilgan. O'zbek va ingliz adabiyotlarida metonimiya va sinekdoxaning ishlatilishi maqsadi jihatidan o'xshash bo'lsa-da, ular ifodalash uslubi va konteksti bo'yicha farqlanadi. O'zbek adabiyotida bu vositalar ko'proq milliy urf-odatlar va ijtimoiy hodisalarni yoritishga qaratilgan bo'lsa, ingliz adabiyotida shaxsiy kechinmalar va ijtimoiy masalalarga urg'u beriladi [3].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS). Metonimiyaning stilistik uslublarni tadqiq etish jarayonida mahalliy va xorijiy adabiyotlarni o'rganish muhim ahamiyatga ega. O'zbek yozuvchilarining asarlarida metonimiya ko'rinishlari o'ziga xos uslubda namoyon bo'ladi. Xususan, Abdulla Qodiriy, O'tkir Hoshimov, Pirmqul Qodirov kabi yozuvchilarning asarlarida ushbu stilistik vositaning qo'llanishi o'zbek milliy mentaliteti va tarixiy kontekst bilan uyg'unlashgan. O'zbek adabiyotida metonimiya, asosan, milliy ramzlar va urf-odatlarni tasvirlashda ishlatiladi. Ingliz yozuvchilarining, xususan, William Shakespeare, Charles Dickens va Virginia Woolf kabi ijodkorlarning asarlarida metonimiyaning stilistik funksiyalari ingliz madaniyatining chuqur ijtimoiy va psixologik aspektlarini aks ettiradi. Shakespeare'ning dramatik asarlarida metonimiya hissiyotlarni ifodalashda muhim vosita sifatida foydalaniladi.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION). O'zbek va ingliz yozuvchilari asarlarida metonimiya stilistik uslublarning qo'llanilishi o'ziga xos xususiyatlarga ega. O'zbek adabiyotida bu uslub ko'pincha milliy ruhni, madaniy va tarixiy mavzularni yoritish maqsadida ishlatiladi. Masalan, o'zbek yozuvchilari qahramonlar xarakterini ochib berishda ularning kiyimi, kasbi yoki yashash joyi orqali metonimik ifodalarni qo'llaydi. Bu uslub asar ruhiyatini yanada boyitadi va o'quvchini matn mazmuniga chuqurroq jalb etadi. Ingliz adabiyotida esa metonimiya ko'pincha soddalashtirilgan va universal tushunchalarni yaratish uchun ishlatiladi. Ayniqsa, klassik ingliz adabiyotida bu uslub orqali jamiyatning ijtimoiy strukturalari, shaxsiy munosabatlar va zamonaviylikning keskin

kontrastlari tasvirlanadi. Misol tariqasida, Shekspir asarlarida metonimiya orqali butun jamiyatni yoki bir guruh odamni bitta obraz vositasida tasvirlash odatiy hol sanaladi.

Ingliz tilida metonimiya ko'pincha obyektga tegishli atamani obyektning o'zi bilan almashtirishni o'z ichiga oladi. Bu almashtirish odatda sabab va oqibat, qism va butun yoki ramziy assotsiatsiya kabi muayyan munosabatlarga bog'liq. Ba'zi umumiy misollar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. The White House: AQSh prezidenti va ularning ma'muriyatini nazarda tutadi. Bu yerda «Oq uy» hokimiyat va qaror qabul qilishning ramziy ma'nosi bo'lgan hukumatning ijro etuvchi hokimiyatini anglatadi.

2. Hollywood: Amerika kino sanoatini ifodalaydi. Ushbu metonimiya Los-Anjelesdagi tuman nomidan kino ishlab chiqarishning kengroq sohasini bildiradi.

3. The Crown: qirollik yoki monarxiyani ramziy qiladi. «Toj»ga murojaat qilib, monarxga berilgan kuch va hokimiyatni nazarda tutadi.

4. «The pen is mightier than the sword»: «Qalam» yozuv yoki mualliflikni ifodalash uchun, «qilich» esa harbiy kuch ramzi sifatida ishlatiladi. Bu ibora intellektual harakatlar jismoniy kuchdan ko'ra ko'proq ta'sir qilishi mumkinligini ko'rsatadi [4].

O'zbek tilida ham metonimiya qo'llanadi, lekin shakl va kontekst madaniy va lingvistik o'zgarishlarga ko'ra farq qilishi mumkin. Mana o'zbek tilidagi misollar:

1. Toshkent: Bu shahar nomi O'zbekiston hukumatiga nisbatan qo'llanilishi mumkin. «Vashington» AQSH hukumatiga murojaat qilishi mumkin bo'lganidek, «Toshkent» ham siyosiy hokimiyatning metonimi bo'lib xizmat qiladi.

2. Qoraqalpoq: Qoraqalpoq xalqi yoki ularning tilini bildiradi. Bu atama etnik guruhga ham, ularning madaniy o'ziga xosligiga ham tegishli bo'lishi mumkin.

3. Milliy jamoa (Milliy jamoa): Sport kontekstida «milliy jamoa» alohida o'yinchilarga e'tibor qaratishdan ko'ra, butun milliy sport jamoasini ifodalash uchun metonim sifatida ishlatilishi mumkin.

4. Xalq: Siyosiy nutqda qo'llanganda «xalq» hukumat yoki hukmron hokimiyatga ishora qilishi

mumkin, bu hukumat xalq irodasini ifodalaydi degan fikrni aks ettiradi [8].

NATIJALAR (PEZYJTATY/ RESULTS). Ingliz tili ham, o'zbek tili ham murakkab fikr va munosabatlarni ifodalash uchun metonimiyadan foydalansa-da, bu metonimik iboralarning yasalishi va ishlatilishida sezilarli farqlar mavjud.

1. Madaniy kontekst: Ingliz tilida metonimiya ko'pincha tarixiy yoki institutsional belgilarga (masalan, «Oq uy») tayanadi, o'zbek tilida metonimiya ko'proq geografik yoki etnik ma'lumotlarga (masalan, hukumat uchun «Toshkent») qaratilgan bo'lishi mumkin.

2. Simvolik va tom ma'noda: Ingliz metonimiyasida ba'zan keng tan olingan va kuchli madaniy rezonansga ega bo'lgan belgilar qo'llaniladi (masalan, monarxiya uchun «Toj»). O'zbek metonimiyasida esa ko'pincha geografik joylashuv yoki etnik guruhlar bilan bog'liq bo'lgan atamalar tilning mintaqaviy va madaniy o'ziga xoslikka urg'u berishini aks ettiradi [6].

3. Siyosiy va ijtimoiy institutlar: Ikkala til ham siyosiy va ijtimoiy institutlarga murojaat qilish uchun metonimiyadan foydalanadi, ammo aniq atamalar va havolalar tarixiy va madaniy kontekstlarga qarab farq qilishi mumkin. Masalan, «Gollivud» ingliz tilida kino sanoatining metonimi bo'lsa, «Toshkent» o'zbek siyosiy nutqida xuddi shunday maqsadga xizmat qiladi [8].

Taqqoslashlardan ko'rinadiki, o'zbek yozuvchilari asosan an'anaviy va tarixiy mavzularda metonimiya va sinekdoxani qo'llashda ustun bo'lsa, ingliz yozuvchilari ko'proq universal va falsafiy ma'nolarni ifodalash uchun bu uslublardan foydalanadi. Bu milliy adabiyotlarning o'ziga xosliklari va madaniy tafovutlarining yaqqol namunasidir. Umuman olganda, har ikki adabiyotda metonimiya va sinekdoxa nafaqat stilistik uslub, balki o'quvchining estetik qabul qilish jarayonida muhim vosita ekanligini ko'rish mumkin. Ushbu uslublarning muvaffaqiyatli ishlatilishi adibning mahoratiga bog'liq bo'lib, ular o'quvchida qiziqish uyg'otish va asar mazmunini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

XULOSA (ZAKHIOCHEHNE/CONCLUSION). Metonimiya o'zbek va ingliz adabiyotlarida o'ziga xos stilistik vosita bo'lib, u orqali yozuvchilar milliy

va universal masalalarni yoritadilar. O'zbek adabiyotida bu vosita milliy ruh va an'analarni aks ettirishda ko'proq qo'llanilsa, ingliz adabiyotida ular insoniy his-tuyg'ularni va ijtimoiy masalalarni chuqurroq yoritishga xizmat qiladi. Ushbu taqqoslash orqali har ikki adabiy maktabning boyligi va o'ziga xosligini anglash mumkin.

**ADABIYOTLAR RO'YXATI
(ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА/
REFERENCES)**

1. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics. Oxford University Press. 2010.
2. Jalolov N. Metonymy in Uzbek Discourse: A Study of Linguistic Patterns. Central Asian Linguistics Review, 8(1), 2018. – P. 23-38.
3. Kern R. The Literature of the English Renaissance. Oxford University Press. 2016.
4. Leech G. Semantics: The Study of Meaning. 2nd Edition. Harmondsworth: Penguin Books. 1981.
5. Searle J. The Expression of Meaning. Cambridge University Press. 1995.
6. Said A. M. The Role of Metonymy in Uzbek and English Languages. Journal of Linguistic Studies, 15(2), 2020. – P. 45-62.
7. Tannen D. Gender and Discourse. Oxford University Press. 1993.
8. Umidov O. O'zbek tilining stilistikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2004.

